

Науково-методичні рекомендації до проекту державних стандартів інформативних компетентностей вчителів

Визначення основних понять документу та суміжних з ними

Інформаційну компетентність ми розглядаємо в контексті інформаційного підходу, в якому вихідним є термін «інформація» і розглядається як процес сприйняття інформації людиною. Під інформаційною компетентністю розуміємо можливість громадянина інформаційного суспільства забезпечити собі вільний доступ до інформації; забезпечити собі право вільного вибору джерела, формату, стандарту, програми і технології роботи з інформацією; реалізувати доступні в суспільстві можливості щодо створення, передачі, розповсюдження, використання, копіювання, знищення всієї доступної йому інформації, включаючи і його власну інформацію. Отже, інформаційна компетентність – підтверджена здатність особистості використовувати інформаційні технології для гарантованого донесення та опанування інформації з метою задоволення власних індивідуальних потреб і суспільних вимог щодо формування загальних та професійно-спеціалізованих компетентностей людини.

Інформатична компетенція вчителя представлена в руслі вузькопрофесійної сфери і передбачає знання і уміння в області спеціалізованого прикладного програмного забезпечення, орієнтовані на специфічні, унікальні програмні засоби, що використовуються тільки в одній або декількох суміжних професійних середовищах (знання будови

комп'ютера, програмування, його ремонт тощо). Під цим кутом зору ключовим моментом інформатичної компетентності виступає поняття "інформатика". Інформатична компетенція – це підтверджена здатність особистості задовольнити власні індивідуальні потреби і суспільні вимоги щодо формування професійно-спеціалізованих компетентностей людини в галузі інформатики.

Основний сенс поняття *інформативна компетентність* йде від технічного компоненту, акцент ставиться на умінні використовувати технічні засоби для організації зберігання, обробки і передачі інформації. «Інформативна компетентність» (за Гусак А.Л.) – інтегративне утворення особистості, яке виявляється в здатності особистості задовольнити індивідуальні, суспільні та професійні потреби засобами комп'ютерних технологій як в професійній діяльності, так і у житті взагалі, що спостерігається у позитивному налаштуванні фахівця і його спрямованості на професійну діяльність (аксіологічна компонента); збалансованості його знань, умінь, навичок та здатностей в сфері комп'ютерних технологій для розв'язання професійних завдань (когнітивна компонента); готовності творчого розв'язання нових проблем чи завдань за допомогою комп'ютерних технологій (креативна компонента); здатності відстежувати власні цілі, процес і результат своєї діяльності щодо набуття компетенцій у галузі комп'ютерних технологій (рефлексивно-комунікативна компонента).

Інформаційно-комунікаційні технології (за Спіріним О.М.) – технології розробки інформатичних систем та побудови комунікаційних мереж, а також технології формалізації і розв'язування задач у певних предметних галузях з використанням таких систем і мереж. Інформаційно-комунікаційна компетентність, точніше інформаційно-комунікаційно-

технологічна компетентність, або *ІКТ-компетентність* – це підтверджена здатність особистості використовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних, задач у певній предметній галузі.

Стандартизація інформативних компетентностей та критерії для оцінки досягнутого рівня компетентності

Проблема **стандартизації** об'єктивно пов'язана з проблемою **вимірювання** інформативної компетентності, а отже пов'язана з проблемою виявлення критеріїв і рівнів її сформованості.

Рівні розвитку цієї якості: активний – високий, нормативний – достатній, інтуїтивний – низький.

Критерії: активне ставлення особи до інформативної діяльності; сформованість професійно значущих ціннісних орієнтацій особистості; особистісні якості особистості; сформованість знань теоретичного і технологічного характеру; оволодіння інформаційною культурою; включення в інформативну діяльність; сформованість навичок користування засобами інформаційних технологій та творчого застосування інформації; рефлексія інформативної діяльності; сформованість вмінь інформаційного спілкування.

Про активний або високий рівень сформованості інформативної компетентності свідчать (за Гусак А.Л.):

- сформованість аксіологічної компоненти: наявний високий ступінь сформованості системи поглядів і відносин до процесів інформатизації, що реально відбуваються; цілісність ціннісних орієнтацій і

установок, яка свідомо реалізується в процесі їх інформаційної діяльності; уміння оцінювати процеси, що відбуваються в інформаційному просторі, і явища на основі індивідуально-зрозумілих і особово-прийнятих цінностей; особа автономна і самостійна в своїх оцінках і думках щодо інформаційних явищ і процесів; свідомо і відповідально вибирає мету своєї інформаційної діяльності і соціально прийнятні засоби її досягнення, здатна активно відстоювати свої переконання і позицію; людина володіє прийомами творчого саморозвитку; у неї існує потреба у створенні інформаційних продуктів; наявне активне прагнення до творчої обробки інформації з використанням комп'ютерних технологій; проявляє високий інтерес до інформаційної діяльності; присутні особисто значущі та ціннісні прагнення, ідеали, погляди, ставлення до продукту і предмета діяльності у сфері інформаційних процесів і відношень; людина сприймає інформативну компетентність як одну з провідних професійних і соціальних цінностей; адекватно оцінює власні можливості у використанні інформаційних технологій;

- сформованість когнітивної компоненти: регулярне вивчення особою літератури за фахом, знання методів роботи з інформацією; знання основних понять та методів інформатики як наукової дисципліни та інформаційних технологій; розуміння відмінності автоматизованого і автоматичного виконання інформаційних процесів; орієнтація в особливостях засобів інформаційних технологій з пошуку, переробки і зберігання інформації, а також виявлення, створення і прогнозування можливих технологічних етапів з переробки інформаційних потоків; наявність високого ступеня теоретичної готовності до здійснення інформаційної діяльності.

- сформованість результативної компоненти: висока емоційна активність, що стає інструментом творчого освоєння, споживання і використання інформації, виконує функцію регулятора ціннісної орієнтації

відчуттів і емоцій людини в структурі його інформаційної компетентності; сформованість і розвиток у людини різноманітних способів діяльності; особа добре використовує засоби інформаційних технологій; сформовані на високому рівні технологічні навички і уміння роботи з інформаційними потоками; наявна здатність до творчості, саморозвитку, освоєння способів спілкування з партнерами по професійній діяльності; сформовано вміння працювати автономно і в колективі;

- сформованість рефлексивно-комунікативної компоненти: вільне орієнтування в інформаційних джерелах; уміння точно формулювати інформаційний запит; потреба в самопізнанні, саморозвитку і найповнішій реалізації своїх творчих можливостей і індивідуальних здібностей в інформаційному просторі; основними мотивами інформаційно-навчальної діяльності є майбутні високі професійні досягнення, які розглядаються з погляду їх максимальної корисності для навколишніх людей і суспільства; відмінне володіння комп'ютерною технікою і новими інформаційними технологіями, вільно, усвідомлено і творче використання придбаних знань і умінь при рішенні професійних завдань, наявність свого індивідуального стилю при роботі з інформацією; знання, розуміння застосування мов та інших видів знакових систем, технічних засобів в процесі передачі інформації.

Особливості стандартизації інформативних компетентностей учителів-учасників дистанційного навчання

Провідними вітчизняними науковцями (Биковим В., Богачковим Ю., Кухаренко В. та ін.) підготовлено проекти та робочі матеріали щодо розробки положень про дистанційне навчання в системі загальної середньої освіти, про ресурсний центр дистанційної освіти системи

загальної середньої освіти, де вказуються основні вимоги щодо використання технологій дистанційного навчання, функцій основних підрозділів ресурсних центрів дистанційної освіти тощо, що слугує вагомим чинником у визначенні складу інформативних та ІКТ-компетентностей учасників дистанційного навчання: учнів, учителів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Важливим завданням дистанційного навчання для загальноосвітніх навчальних закладів є надання учням можливості отримати основні або додаткові якісні знання, набути вміння та навички відповідно до основної або додатково обраної навчальної програми (плану) за місцем їх проживання або тимчасового перебування дистанційно, без обов'язкових очних контактів з учителем та перебування у навчальному закладі.

Кадрове забезпечення дистанційного навчання повинно бути реалізовано постійно діючою системою підготовки (підвищення кваліфікації) таких категорій фахівців дистанційного навчання:

- педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів;
- фахівців з інформаційних технологій – програмістів, адміністраторів мережевого навчання;
- менеджерів дистанційного навчання;
- методистів дистанційного навчання;
- експертів навчальних матеріалів для дистанційної освіти.

У наказі МОН України № 1518 від 30.10.2013 р. «Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що наляють освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямами і спеціальностями» **окреслено**

мінімальні вимоги до організаційного, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного, програмного та інформаційного забезпечення закладів освіти, необхідні для надання освітніх послуг за дистанційною формою навчання. У цьому нормативно-правовому документі визначено відповідні показники вимог до забезпечення закладів освіти щодо надання освітніх послуг за дистанційною формою навчання з підготовки фахівців усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти за акредитованими напрямами підготовки, серед яких є вимоги до кадрового забезпечення:

100% забезпеченість закладу освіти педагогічними, науково-педагогічними працівниками, методистами, які підвищували кваліфікацію з питань організації та використання технологій дистанційного навчання не менше одного разу за останні п'ять років і мають відповідний документ про підвищення кваліфікації;

Під час проведеного дослідження щодо вивчення питань кадрового забезпечення процесу дистанційного навчання та функціонування ресурсного центру дистанційної освіти було використано комплекс теоретичних та емпіричних методів, серед яких: системний та порівняльний аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної та науково-технічної літератури з проблем дослідження; узагальнення тощо.

З'ясовано, що навчання за дистанційною формою забезпечують такі категорії фахівців РЦДО як:

- Педагогічні працівники, які виконують функції викладачів, консультантів, педагогів-кураторів навчальних груп, авторів дидактичного і методичного наповнення веб-ресурсів (дистанційних курсів). Кваліфікаційні вимоги і посадові обов'язки мережних викладачів (тьюторів) і педагогів кураторів встановлюються Типовими посадовими інструкціями відповідно на мережного викладача та педагога куратора. Мережні викладачі і педагоги-куратори володіють всіма правами і соціальними гарантіями, передбаченими для педагогічних працівників

загальноосвітніх установ.

Педагогічна робота мережних викладачів і педагогів-кураторів у системі дистанційного навчання визначається наявністю встановленого переліку видів навчальної і методичної роботи та відповідних норм часу для їх виконання. Виконання аудиторної роботи педагогами-кураторами і дистанційної роботи з учнями мережними викладачами регулюється розкладом навчальних занять. Виконання мережними викладачами і педагогами-кураторами позааудиторної роботи, що впливає з їх посадових обов'язків, регулюється графіками і планами роботи, у тому числі, індивідуальними планами педагогічного працівника.

- Методисти, які беруть участь в організації навчального процесу, взаємодії між викладачами (тьюторами) і учнями в синхронному і асинхронному режимах, надають методичну допомогу під час розроблення веб-ресурсів навчальної програми.

- Адміністративно-керівний склад, який виконує функції керівників підрозділів і (або) керівників окремих напрямів і видів забезпечення дистанційного навчання.

- Інженерно-технічний склад - фахівці з інформаційно-комунікаційних технологій, які виконують функції програмістів, веб-дизайнерів, системних адміністраторів тощо.

- Допоміжний персонал.

Особи, які не мають відповідної освіти або стажу роботи, встановлених кваліфікаційними вимогами, але мають достатній практичний досвід та успішно виконують у повному обсязі покладені на них завдання та обов'язки, можуть бути, як виняток, залишені на займаній посаді або призначені на відповідні посади за рекомендацією атестаційної комісії.

Крім цього, у кваліфікаційній характеристиці посади педагогічного, науково-педагогічного працівника мають бути відображені його

компетентності. До важливих компетентностей педагогічних працівників дистанційної освіти відносять: професійну, інформаційну, **інформативну**, інформаційно-комунікативну, інноваційну, правову.

Розглянемо деякі компетентності які характеризують відповідні вміння та навички педагогічних і науково-педагогічних працівників, зокрема тих, що забезпечують процес дистанційного навчання.

Професійна компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей моралі та етики, володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного удосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання та викладання навчальних дисциплін і предметів, використання наукової літератури та інших джерел інформації для створення сучасних форм навчання, впровадження оціночно-ціннісної рефлексії.

Інформаційна компетентність – якість дій працівника, що забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, формулювання навчальної проблеми різними інформаційно-комунікативними способами, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, готовими програмно-методичними комплексами, що дозволяють проектувати рішення педагогічних проблем і практичних завдань, використання автоматизованих робочих місць педагогічного та науково-педагогічного працівника в освітньому процесі; регулярну самостійну пізнавальну діяльність, готовність до ведення дистанційної освітньої діяльності,

використання комп'ютерних і мультимедійних технологій, цифрових освітніх ресурсів в освітньому процесі, ведення документації навчального закладу на електронних носіях.

Інформаційно-комунікативна компетентність – якість дії працівника, що забезпечує ефективний прямий та зворотній зв'язок з особою, яка навчається, контакт з учнями (вихованцями, дітьми) різного віку, студентами, батьками (особами, які їх замінюють), колегами, здатність до розробки стратегії, тактики і техніки взаємодії з людьми, організацію їхньої спільної діяльності для досягнення певних суспільно значимих цілей; здатність переконувати, стверджувати свою позицію; володіння державною мовою, грамотним усним та писемним діловим мовленням, ораторським мистецтвом, професійним етикетом, а також навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації.

Характеристики інформативних компетентностей учителів-учасників дистанційного навчання

Участь педагогічних працівників у дистанційному навчанні учнів передбачає наявність відповідних знань, умінь, навичок та здатностей, а також їх усвідомлену готовність виконувати наступне:

- розробляти та оновлювати змістове, дидактичного та методичне наповнення веб-ресурсів навчальної програми;
- реалізувати навчальні заходи, які передбачені навчальною програмою, включаючи консультації, семінари, дискусії, рольові ігри, лекції тощо як у on-line, так і у off-line режимах з використанням графічного, аудіо- та відеоформатів;
- індивідуалізувати навчальний процес шляхом персональної

адаптації педагогічного сценарію та підвищення мотивації учня;

- проводити контрольні заходи;
- надавати аналітичні звіти щодо результатів виконання учнями

навчальних програм керівнику ЗНЗ.

Дистанційне навчання (ДН), найчастіше, визначають як різновид відкритого навчання з використанням комп'ютерних та телекомунікаційних засобів, що забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів/учителів та студентів/учнів на різних етапах навчання і самостійну роботу останніх із матеріалами інформаційної мережі, більшість з яких підготовлена викладачами.

У сучасному ДН спектр функцій, які виконує викладач, якого називають тьютором, змінюється: деякі відомі функції (які притаманні і традиційним формам навчання) стають домінуючими (наприклад, координація навчально-пізнавального процесу, коригувального курсу, який викладається, керівництво навчальними проектами, перевірка поточних завдань, тощо), а деякі – виникають як нові (наприклад, консультування при складанні індивідуального навчального плану, управління навчальними групами взаємопідтримки, допомога учня або студентам у їх професійному самовизначенні, фільтрації мережних електронних джерел навчальної інформації, підготовка віртуальних навчальних ситуаційних завдань тощо). Перед педагогічним персоналом і організаторами дистанційної освіти ставиться завдання навчити суб'єкта навчання вчитися, сформувати у нього методологічний фундамент і сучасні технологічні прийоми навчання впродовж усього життя.

Тьютор виконує функції керівника, координатора, консультанта. До нього звертаються як до авторитетного джерела інформації, як до експерта.

За результатами досліджень вітчизняних учених, у системі дистанційного навчання від учителя-тьютора вимагається низка

спеціальних умінь, зокрема:

- мати широкий кругозір щодо питань застосування інформаційних та комунікаційних технологій в освіті;
- володіти комп'ютерною грамотою на рівні кваліфікованого користувача;
- уміти працювати з локальною та корпоративною мережею (Інтранет/Інтернет) у межах доступу до своєї категорії користувача;
- мати чітке уявлення про технології, методики та форми організації дистанційного навчання;
- уміти проектувати та створювати електронні цифрові ресурси;
- володіти навичками інтерактивних форм взаємодії зі студентами;
- знати та застосовувати форми контролю знань, умінь та навичок в умовах Інтернет-освіти;
- вести електронну документацію.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В. Ю. Биков. // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс] / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання АПН України, Ун-т менеджменту освіти АПН України; гол. ред.: В.Ю. Биков. – 2010. — № 1(15). – Режим доступу: <http://www.ime.edu-ua.net/em15/emg.html>
2. Биков В. Ю. Технологія розробки дистанційного курсу. Навчальний посібник / Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М.– К.: Міленіум, 2008. – 323 с.
3. Богачков Ю. М. Ключові питання створення Концепції мережі ресурсних центрів дистанційної освіти загальноосвітніх навчальних

закладів / Ю. М. Богачков, О. П. Пінчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – № 3 (35). – С. 83–98. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/854>

4. Гусак А. Л. Моніторинг інформативної компетентності студентів непрофільних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гусак Анна Леонідівна // Волинський національний університет імені Лесі Українки. – 2012. – 230 с.

5. Гусак А. Л. Інформативна компетентність студентів непрофільних спеціальностей: результати констатаційного експерименту / Гусак Анна Леонідівна // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2012. – №3. С. 29-34.

6. Коневщинська О. Е. Кадрове забезпечення ресурсного ЦЕНТРУ дистанційної освіти / Коневщинська О. Е. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – №6 (38). – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/957>

7. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : метод. рекомендації / [В. Ю. Биков, О. В. Білоус, Ю. М. Богачков та ін.] ; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук. – К. : Атіка, 2010. – 88 с.

8. Організація середовища дистанційного навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах : посібник / [Богачков Ю.М., Биков В.Ю, Пінчук О.П., Манако А.Ф. та ін.] ; під наук. ред. Ю.М. Богачкова. - К.: Педагогічна думка, 2012. 160 с.: іл.

9. «Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що наляють освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями». Наказ МОН України № 1518 від 30.10.2013 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://ipo.kpi.ua/fileadmin/template/Nakaz_Vimogi_30_10_13.pdf

10. «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів». Наказ МОН № 665 від 01.06.13 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/list/2/>

11. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики / Спірін О. М. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – №5 (13). – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/183>.

12. Типове положення про ресурсний центр дистанційної освіти системи загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/406>